

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті розглянуто основні проблеми підготовки майбутнього соціального педагога, зумовлені змінами соціокультурних умов. Проаналізовано суперечності, що існують у процесі підготовки і професійної діяльності соціальних педагогів для навчально-виховних закладів.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, соціально-педагогічна діяльність, соціокультурні умови, суперечності.

В статье рассмотрены основные проблемы подготовки будущего социального педагога, обусловленные изменениями социокультурных условий. Проанализированы противоречия, существующие в процессе подготовки и профессиональной деятельности социальных педагога для учебно-воспитательных учреждений.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный педагог, социально-педагогическая деятельность, социокультурные условия, противоречия.

In the article main problems of future social teacher's training which are conditioned by the changes of sociocultural terms are considered. Contradictions that exist in the process of preparation and professional activity of social teacher for educational establishments are analyzed.

Keywords: professional training, social teacher, social and pedagogical activity, sociocultural term, contradictions.

Постановка проблеми. Наша країна заглибилася в процес становлення абсолютно нового суспільства, що затверджує права і свободи людини, духовну, економічну незалежність і автономність громадянина, гуманізм суспільних стосунків, - це з одного боку. А з іншого боку, вона переживає час, який визначається як нестабільний, такий, що характеризується низкою негативних чинників: соціально-економічні, екологічні, демографічні, національні проблеми, дефіцит позитивних ідеалів у культурі, відсутність гуманістичної спрямованості. Відчуження, як результат порушення соціальних і психологічних зв'язків, з одного боку, відображає неприйняття

особою норм і законів суспільства, в якому відбувається її життєдіяльність, з іншого - неприйняття суспільством і найближчим оточенням самої особистості.

Суб'єктивне відчуження виявляється у зміні світосприймання особистості в утраті високих моральних цінностей, в почутті страху, самоти, безглуздя існування, в апатії, байдужості, виключеності з соціальних зв'язків. Звідси такі небезпечні соціальні явища, як безпритульність і бездоглядність, поява безхатченків, біженців, мігрантів, загострення проблем інвалідів, літніх людей, зростання насильства, злочинів, наркоманії, алкоголізму, самогубств тощо.

Кожна галузь суспільної науки, поза сумнівом, вносить свій вклад до скарбнички знань про людину, способи її буття, методи впливу на неї. Але для створення ефективної системи допомоги, захисту і підтримки населення необхідною є інтеграція зусиль хоча б декількох суміжних галузей, їх взаємодія на благо людини, яка допомогла б суспільству вийти з кризи, а особам - знайти себе і гідно жити в суспільстві.

Символом змін на краще стає одна з молодих галузей педагогічної науки, спеціальностей - соціальна педагогіка, в основі якої лежить виховання особистості в суспільстві і для суспільства. Соціальна педагогіка, зародившись ще у ХІХ столітті, в своєму розвитку отримує різнобічність. Зміни соціокультурних умов на сучасному етапі розвитку суспільства спричиняють зміни й у соціальному вихованні особистості, а отже й пошук нових шляхів організації соціально-педагогічної діяльності з залучення особистості до соціокультурних цінностей, вирішення проблем, пов'язаних з адаптацією і соціалізацією особистості у нових соціокультурних умовах. У теорії і практиці соціальної педагогіки нині займаються проблемами виховання і перевиховання в навчальних закладах і позашкільних установах, піклуються про дітей і дорослих, хворих і здорових, що проживають у дитячих будинках і будинках людей похилого віку, мають справу із законослухняними громадянами і правопорушниками, що перебувають в

місцях позбавлення волі, або відбули терміни покарання, приходять на допомогу всім, хто їй дійсно потребує.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження актуальних проблем соціально-педагогічної діяльності, шляхів її забезпечення щодо різних категорій населення нашої країни є об'єктом наукових пошуків українських науковців - О.В.Безпалько, Р.Х. Вайноли, І.Д. Зверєвої, А.Й. Капської, Л.Г.Коваль, А.О.Рижанової та інших, що вказують на необхідність пошуку нових шляхів вирішення соціальних проблем у нових соціокультурних умовах. Проте на сьогодні проблема з підготовки соціальних педагогів для навчально-виховних закладів залишається актуальною.

Мета статті - з'ясування її характеристика актуальних проблем підготовки майбутнього соціального педагога для освітньої галузі на сучасному етапі в нових соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі вже не йдеться про обмеженість існування людини від соціуму, її відстороненість від соціокультурних умов. Навіть уявити собі сучасну людину, позбавлену взаємодії з іншими членами суспільства (безпосередньої або опосередкованої) неможливо. Слід відзначити, що соціальна педагогіка й виникла на противагу тим тенденціям, що існували в педагогіці, прибічники яких затверджували незалежність виховання від політики і життя суспільства (Ж. Руссо, Р. Спенсер, С. Хол, Е. Мейман, Дж. Дьюї, Л. Толстой і інші).

Розвиток і становлення інституту соціальних педагогів в Україні як нової структури, що гостро потребує кваліфікованих фахівців, - процес важкий і складний. І хоча таких фахівців сьогодні готують в багатьох вищих навчальних закладах, через економічні труднощі "робоче місце" соціального педагога ще не оформилося як масове явище, а в організаціях (зокрема в навчально-виховних закладах), де працюють соціальні педагоги, вони стикаються з масою утруднень, що заважає новій структурі ефективно функціонувати.

Безперечно, сьогодні вже не треба доводити, що діяльність соціального

педагога є важливим компонентом виховної системи освітньої установи, основним засобом організації індивідуального підходу до виховання дітей та підлітків взагалі й тих, що мають ті або інші проблеми в соціальному розвитку зокрема. Соціальний педагог є суб'єктом соціально-педагогічної діяльності, об'єктом якої є двобічний соціально- педагогічний процес: процес соціального становлення особистості і процес створення педагогічно доцільного середовища для забезпечення соціального становлення кожної особистості.

Соціальний педагог - нова професія, поява якої, більшою мірою, викликана новою якістю соціалізації особистості, у зв'язку з різким загостренням соціально-політичних, національних, економічних, екологічних, культурних суперечностей сучасного світу, тобто в нових соціокультурних умовах. Соціально-педагогічна діяльність на сучасному етапі, безперечно, відрізняється від такої в інший період, наприклад в 70-х або 90-х роках ХХ століття. Так, нове інформаційне середовище, в якому перебуваємо на сучасному етапі, вимагає використання як його позитивних здобутків, так і врахування, а іноді й різкої протидії негативним наслідкам, що несе з собою залучення до великої кількості різного роду інформації.

Безумовно, така важлива для суспільства професія вимагає володіння комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих в результаті спеціальної підготовки, досвіду роботи. Професійна підготовка такого фахівця для галузі освіти і здійснюється, як правило, в педагогічних навчальних закладах, що покликані забезпечити готовність майбутнього фахівця до виконання належним чином, на належному рівні професійних функцій. Проте і по сьогодні існує низка суперечностей, що перешкоджає й досягненню позитивного результату щодо забезпечення такої готовності майбутніх соціальних педагогів.

Перша складність полягає в тому, що, незважаючи на великий попит на цю спеціальність - соціальна педагогіка для галузі освіти, відсутньою є гнучкість у пропозиції з боку держави. Наприклад, складністю в професійній

освіті соціальних педагогів є освітньо-кваліфікаційні рівні бакалавра, спеціаліста і магістра. З одного боку, Законом «Про вищу освіту» і державним стандартом ці рівні професійної освіти закріплені. З іншої - в тарифно-кваліфікаційних довідниках посади бакалавра і магістра освіти відсутні (хоча підготовка ведеться), їх кваліфікаційні характеристики не розроблені, що приводить до суперечності між узаконеним рівнем вищої професійної освіти і відсутністю сфери професійної діяльності. Немає чіткого розмежування у зв'язку з цим і у програмах з підготовки фахівців різних рівнів. Можливо, слід було б розглядати фахівця з соціальної педагогіки освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” і “спеціаліст” для навчально-виховних закладів певного рівня акредитації, тоді й у програмах з підготовки повинно бути відбито цю специфічність у виконанні ними певних функцій тощо.

По-друге, простежується неспівпадіння кінцевого результату і цілей освіти, підготовки фахівців з вищою освітою, що спричиняє серйозну суперечність між суспільною значущістю професії «соціальний педагог» і її непривабливістю на ринку праці. Освітні установи, які є одним з основних місць роботи даних фахівців, вже сьогодні знають, на яку посаду їх можна влаштувати, адже посада соціального педагога є в освітніх закладах, проте керівництво і педагогічний колектив не розуміють специфіки їхніх функцій, й самі випускники не можуть пояснити, в чому полягає ця специфіка виконання професійних функцій саме на посаді соціального педагога. У зв'язку з цим, нагальною постає необхідність доведення до майбутніх фахівців під час професійної підготовки їхніх функцій, створення умов для їхнього усвідомлення, адже їм доведеться відстоювати “своє право” на здійснення певних функцій, з одного боку, а з іншого - обмежувати посягання керівництва щодо вимог до фахівця з соціальної педагогіки на виконання функцій, що не відносяться до його компетентності.

Сенс діяльності соціального педагога в найзагальнішому вигляді полягає в створенні умов для соціалізації особи, всупереч стихійності, що

складається, і неорганізованості цього процесу. На практиці це те, що вимотує сили і нерви, важка робота з дітьми, яких ніяк не віднесеш до благополучних і зразкових, спілкування з їх далеко не зразковими батьками, постійне занурення в психологічні і моральні конфлікти. Процес соціального дорослішання підростаючого покоління взагалі надзвичайно суперечливий і складний, а у випадку з дітьми і підлітками з так званої групи ризику - набагато складніший. Через це спектр діяльності соціального педагога є досить широким: це і робота з найближчим оточенням підлітка (сім'я, сусіди, однокласники, друзі), і координація дій з різними установами, включаючи поліклініку, диспансери, міліцію, різні позашкільні установи. Його функція полягає як в координації діяльності різних соціальних сфер, так і у власне педагогічній роботі з самими дітьми і їх батьками у напрямі гармонізації їх взаємодії, запобігання деформації соціальних зв'язків.

Що ж відбувається в реальності? По-перше, наявним є дефіцит кадрів. У багатьох школах ця посада не зайнята через відсутність бажаних. Найчастіше на цю роботу йдуть люди, що позбулися основної педагогічної спеціальності, або не мають педагогічної освіти. А фахівці, що мають відповідну підготовку, як свідчить статистика, йдуть через рік-два через невизначеність статусу, нерозуміння з боку суспільства специфіки соціальної діяльності, низьку зарплату і вельми невисокий (далеко не пріоритетний) статус у педагогічному колективі.

Аналіз діяльності соціальних педагогів засвідчує, що багато хто з них обмежує свою роботу лише формальними діями. Складають списки і картотеки неблагополучних дітей і їхніх сімей, налагоджують зв'язки з різними соціальними установами. Все це, безумовно, потрібно, але головне не в цьому. Провідними напрямками діяльності соціального педагога як професіонала є, по-перше, *дослідницька*, націлена на виявленні причин дезадаптації дітей і підлітків; по-друге, *профілактична*, пов'язана із запобіганням асоціальним вчинкам; по-третє, спеціальна *робота з адаптації і розвитку* дітей і підлітків «групи ризику».

Заявляючи про необхідність радикального перетворення соціальної сфери на користь людини, держава розглядає соціально-педагогічну освіту як основний механізм реалізації соціальної політики, покладаючи на соціального педагога високу місію посередника з метою реального здійснення різних напрямів соціальної політики. В реальності соціально-педагогічна освіта розвивається самостійно як складна система - переживає певні проблеми залежно від ініціативи освітніх установ.

Соціальний статус соціального педагога в суспільстві є невисоким, що визначається відношенням держави до нього як до фахівця, рівнем оплати його праці порівняно з іншими категоріями педагогічних працівників. Одночасно сьогодні під впливом соціокультурних чинників змінюється характер взаємин між особою і колективом, між особою і особою, що створює для соціального педагога абсолютно нову, складнішу ситуацію. В умовах, коли в суспільстві руйнуються ціннісні стосунки, а “засвоєння, відтворення і розвиток соціальним суб’єктом культури соціуму в процесі стихійного та цілеспрямованого залучення до системи нових суспільних зв’язків і залежностей” [4, с.14] здобуває певних проблем, гуманістичний потенціал соціально-педагогічної освіти знижується. У таких умовах істотно ускладнюється можливість гуманізації і педагогізації середовища життєдіяльності людини, її соціалізація. Реалізація професійно-комунікативних завдань соціально-педагогічної освіти, зорієнтованих на побудову стратегії кожного мікросоціуму, стає важливою, але вельми важко здійснимим завданням.

Знання, уміння, навички, отримані при вивченні загальнопрофесійних дисциплін, є цінним для майбутніх соціальних педагогів. При роботі з дітьми фахівцеві доводиться враховувати безліч чинників і умов для вибору методів дії на кожного. Робити це він повинен професійно грамотно, оскільки працює з людьми, а, отже, повинен проявляти високий рівень професіоналізму. Динаміка соціального розвитку свідчить про зростаючу роль соціальних педагогів в навчально-виховному процесі. Проте розвиток

стримується відсутністю професійно підготовлених кадрів, соціально орієнтованих на соціально-педагогічну роботу взагалі й у галузі освіти зокрема.

Висновки. Розвиток і становлення інституту соціальних педагогів для галузі освіти відбувається як процес подолання проблем й розв'язання суперечностей. Безумовно, майбутнє за соціальними педагогами, здатними завдяки своїй високій компетентності й кваліфікації допомагати у вирішенні проблем майбутнього покоління в процесі соціалізації у нових соціокультурних умовах.

Перспективи подальших досліджень. Через інтенсивні зміни соціокультурних умов потребує з'ясування проблема пошуку нових напрямів у діяльності соціального педагога взагалі і в навчально-виховних закладах зокрема, що зумовлює й необхідність внесення змін у систему підготовки майбутнього фахівця, що може бути ефективним лише за умови теоретичного обґрунтування.

Література:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; Загальна редакція А.Й. Капської. - К., 2002. - 164 с.
2. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка. - К., 1997.
3. Кузьменко О.А. Відкрита соціально-педагогічна система - ефективна умова соціалізації особистості / О.А.Кузьменко // Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. А.Й.Капської. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - С.167-176.
4. Рижанова А.О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному аспекті: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.05 / А.О.Рижанова; Луганськ. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Луганськ, 2005. - 44 с.
5. Соціальна педагогіка / За ред. А. Й. Капської. - К., 2000.

